

מעשה שהיה... היום לפני... נטע שמחי

ב-19 באפריל 1943, ערב ליל הסדר של שנת תש"ג, נכנסו הנאצים לגטו ורשה במטרה לגרש את כל שארית היהודים שנותרו להשמדה ולחסל את הגטו באופן מוחלט. אך בלא דעת הגרמנים, המוני היהודים היו ערוכים לכניסתם של הגרמנים שבועות רבים והגיבו בהתנגדות כללית גדולה ובלחימה עזה שלימים תיקרא "מרד גטו ורשה".

יצחק צוקרמן, אחד ממפקדי המרד ששרדו כיוון ששהה במהלכו בשליחות מחוץ לגטו ורשה, מסביר כי המרד "זה לא נושא ללימוד בבית ספר צבאי". אין לנתח את המרד מבחינה צבאית, יחסי הכוחות לא הותירו שום סיכוי ליהודים. אך הוא מיד הוסיף ש"אם יש בית ספר ללימוד על רוח האדם, הרי שם זה, המרד, צריך להיות מקצוע ראשי".

ממרד גטו ורשה איננו למדים טקטיקות צבאיות ודרכי לחימה אגדיות. ממרד גטו ורשה אנו למדים מהי גבורה יהודית כשהמוות אופף כל סמטה ושעל, וכשבאמת הכל אבוד וחשוך. אנחנו לומדים על תקווה ועל מאבק עיקש על רוח האדם.

השנה ימלאו למרד 81 שנים בליל הסדר הקרוב. לאור אירועי השנה החולפת, אנו יכולים להבחין בחוט שזור בין לפני 81 שנה לבין ימינו. אז, בלב תקופת החשכה האיומה של השואה שם ניסו הנאצים לכלותנו ולא הייתה מדינה וצבא ההגנה לישראל לא היה קיים, הרוח והגבורה היהודית לא כבו למרות תודעת המוות וההשמדה ההמונית. כמעט 81 לאחר מכן, בשמחת תורה התשפ"ד, כשהנאצים של ימינו ניסו לכלותנו שוב, אמנם בניגוד לשואה יש לנו מדינה אהובה וצבא חזק מאוד, אך הרוח והגבורה היהודית שהיו גם אז, ליוו כל אדם שהיה בתופת ההיא. בין אם אלו הלוחמים הגיבורים שחרפו נפשם בלחימה, תושבי עוטף ישראל שהיו נצורים בממ"דים מעל 24 שעות, והאזרחים שיצאו להציל נפשות בלי לחשוב פעמיים. את הרוח הזאת אף אחד לא יוכל לשבור ולהחריב ולקחת ממנו אלא להפך, היא רק מתעצמת מיום ליום.

בראשון לספטמבר 1939, גרמניה הנאצית פולשת לפולין ובמלחמת בזק של כחמישה שבועות היא כובשת את כל פולין. יהדות פולין הייתה מהגדולה מקהילות היהודים בעולם והיהודים חיו בה למעלה מאלף שנים.

מיד עם כיבוש הנאצים את פולין, החלו הנאצים לממש את האידיאולוגיה שלהם כלפי היהודים. במהלך חודש ספטמבר '39 פורסמה "איגרת הבזק של היידריך", ובה מפורט כיצד יש לטפל ביהודי פולין. הסעיף הראשון באיגרת מורה על ריכוז יהודי פולין בגטאות ובמחנות ריכוז שיוקמו בערים הגדולות הסמוכות למסילות ברזל.

בוורשה, עיר הבירה של פולין הוקם במחצית שנת 1940 הגטו הגדול ביותר בפולין, שבשטח של 4 קמ"ר בלבד רוכזו קרוב לחצי מיליון יהודים שהיוו 38% מאוכלוסיית העיר ורשה.

לכליאת היהודים בגטו קדמו גזרות כמו סימון מיוחד ליהודים, איסור נסיעה בתחבורה ציבורית, חטיפה לעבודות בכפייה ועוד, ועם סגירת היהודים בגטו נוספו תנאים איומים של רעב, צפיפות ומחסור בסניטציה, שגרמו לתמותה רבה עד מאוד של יהודים בתוך הגטו.

החיים בגטו היו נוראיים ובלתי נסבלים אך היו דנראט שבראשם עמד אדם צ'רניאקוב ועוד ארגונים פעלו לשיפור תנאי החיים, לפתיחת מוסדות קהילתיים ולעזרה הדדית כמו כיתות לימוד, גמ"חים, בתי תמחוי ובתי מסחר למרות הסבל ותנאי החיים האיומים.

במקביל ברחבי אירופה מעבר לתמותה בגטאות הנאצים ערכו רציחות המוניות ביהודים. בתחילה בירי, תלייה, בבורות ירי ולאחר התכנסות ועידת ואנזה בינואר 1942 שבה הוחלט על הפתרון הסופי להשמדת היהודים ע"י גז במחנות השמדה.

בערב תשעה באב 1942 החלה ה"אקציה הגדולה", הגירוש הגדול של יהודי ורשה להשמדה.

כוחות נאצים רבים נאספו סביב לגטו, והורו לחברי היודנראט שנותרו על פינוי הגטו למזרח וכי הם אחראיים לספק להם מכסה מסויימת של יהודים שיפנו בכל יום. בתחילה המכסה הייתה 6,000 יהודים ליום, ולאחר כמה ימים הפכה ל-10,000 יהודים ליום. ראש היודנראט בגטו, אדם צ'רניאקוב, הבין וידע כי כל היהודים הללו מיועדים להשמדה ולא היה מסוגל לשאת את המחשבה שהוא זה ששולח אותם אל מותם ושכל הבטחות הנאצים היו חסרות כל שחר והתאבד.

נשלחו למעלה משלוש מאות אלף יהודים לטרבלינקה ובגטו נותרו באופן רשמי רק 35 אלף יהודים שהועסקו במפעלים גרמניים ועוד 15 אלף יהודים שחיו בגטו ללא אישור הגרמנים.

דווקא מתוך גטו ורשה ההרוס והחבול, החלו לצמוח מחתרות יהודיות מתחת לאפם של הגרמנים. בקיץ של שנת 1942, תוך כדי השילוחים למחנות ההשמדה הוקם ע"י "החלוץ דרור" ו"השומר הצעיר" ארגון יהודי לוחם (אי"ל) שמפקדו היה מרדכי אנילביץ'. לצדו לאחר זמן מה הוקם ע"י זרם רביזיוניסטי ארגון אצ"י (ארגון צבאי יהודי) שמנהיגיו היו פאוול פרנקל ולאון רודל.

אמנם שני הארגונים לא אוחדו עקב מתחים אידאולוגיים אך עם הזמן נוצר ביניהם קשר והם החלו לתאם את פעילותם כי הרי בסוף מטרתם הייתה אחת ומשותפת, והיא: למרוד ולפעול כנגד המפלצת הנאצית.

ב-18 בינואר 1943 הגיעו הנאצים כהרגלם לגטו לגרש אלפי יהודים להשמדה, אך למרבה תדהמתם הם הותקפו ע"י יהודים מארגון אי"ל שנטמעו בשיירה וברחו לפני עלייתם לרכבת. למרות שרוב הלוחמים נהרגו, זו הייתה ההתנגדות הראשונה של אי"ל בגטו בפרט ושל היהודים בכלל. ההתנגדות נוספת קרתה זמן קצר לאחר מכן כאשר אנשי "דרור" ירו בנאצים שנכנסו לגרשם מאחת הדירות.

באותו הזמן, הצבא הגרמני ספג תבוסה ראשונה בסטלינגרד נגד ברית המועצות ובזכות כך, היהודים מתחילים להבין שהם צריכים לייצר לעצמם חבל הצלה ולהשתחרר מתודעת המוות ומהייאוש. הייתה הבנה כללית שאם הם יצליחו לעכב את הגירושים רק במספר חודשים שארית הגטו ינצל וזהו אחד הגורמים לכוח הרב שחזק את היהודים בהכנותיהם לקראת ההתנגדות לגרמנים שבאים לגרשם להשמדה.

המיוחד במרד גטו ורשה שהוא היה מרד עממי. גם היהודים שחיו בגטו ולא קשורים לאחד הארגונים החלו להכין בונקרים ומקומות מסתור בתוך הגטו, לאגור מזון ואף חיברו את מקומות המסתור למערכת המים, כדי שבבוא הגרמנים לגרשם מהגטו הם יסרבו פקודה ויהיה להם מקום בטוח להסתתר בו. במקביל, אי"ל ואצ"י שלטו בגטו, המשיכו לאסוף נשק והקימו עשרות עמדות קרב. חברי אצ"י אף השיגו נשקים אוטומטים! מארק אדלמן, חבר אי"ל ושורד השואה, העיד שכל לוחם בארגון היה חמוש באקדח, רימונים ובקבוקי תבערה. ארגונו הציב שלושה רובים בכל אזור חשוב בגטו וכן שני מוקשים ותת מקלע אחד בכל הגטו.

רצון המשותף של שתי המחתרות היה לנקום בגרמנים ושאיפתן הייתה שההתנגדות תהווה צעד של מרד המוני והדבר יגיע לשאר יהודי העולם.

הוחלט על תקיפת הגרמנים מתוך בתי הגטו ומשם להנחית עליהם מכת אש.

עם כניסת הגרמנים לגטו בבוקרו של י"ד בניסן התשי"ג כדי להשלים את מלאכת השילוחים, הם גילו רחובות ריקים מאדם. עשרות אלפי יהודי הגטו סירבו להתייצב והתבצרו במחבואיהם.

מיד עם כניסתם, הנאצים נפלו לתוך מלכודת של המורדים היהודים. המורדים ירו עליהם והשליכו בקבוקי תבערה ורימוני יד.

חברי אי"ל נלחמו בחוליות נידות, ואילו חברי אצ"י התבצרו בעמדות קבועות ומשם נלחמו. הכוחות הגרמניים ספגו אבדות כבדות ואף כלי רכב משוריינים שלהם עלו באש והם נסוגו לאחור.

באחת מעמדותיו של אצ"י בכיכר מורנובסקה, הצליחו שני נערים להניף דגל כחול-לבן יהודי ולצדו דגל אדום-לבן פולני. זו הייתה סטירה מוחצת לצבא הגרמני הבלתי מנוצח, כאשר ארבעה ימים התנופפו הדגלים הללו על תילם.

ביום הראשון ללחימה לגרמנים היו אבדות וגם לוחמים יהודים נהרגו, אך מאות בודדות של יהודים נתפסו בלבד וזו הייתה הצלחה אדירה בעיניי המחתרות.

הגרמנים כאמור, היו מופתעים מאוד מהתקיפה הבלתי צפויה ומיד פנו אל מלאכת דיכוי המרד. משימה זו הוטלה על גנרל הס.ס יורגן שטרופ.

שטרופ שלח כוחות גדולים אל תוך הגטו במטרה להכניע את המורדים במהרה ובמקביל גם להקדים את פינוי הכוח העובד במפעלי הגטו אך נכונה לו הפתעה כיוון שהעובדים הסתתרו ולא נענו לפקודת הפינוי. כשהתקרבו הגרמנים לשער המפעל, הפעילו חברי אי"ל מוקש בכניסה וירו על הגרמנים מחלונות הבתים.

הגרמנים לא צלחו במשימתם גם ביום השני. ועל כך כותב מרדכי אנילביץ' במכתב מתוך הגטו הבוער: "נפל דבר שהוא למעלה מחלומותינו הנועזים ביותר - הגרמנים ברחו פעמיים מן הגטו".

רק לאחר ארבעה ימי לחימה עזים הצליחו הגרמנים להשתלט על הבית בכיכר מורנובסקה ולהסיר את הדגלים. לאחר ימים אלו יכולתם של היהודים להלחם ולהאבק בגרמנים הלכה ופחתה.

שטרופ החל להשתמש בנשק רצחני להכנעת היהודים והחל להבעיר את בתי הגטו בשיטתיות. שריפה עצומה ומשתוללת שגרמה למותם של רבים, ואלו שניסו לברוח מהבעירה נורו בידי הגרמנים שהמתינו מחוץ לבתים הנשרפים.

חברי אצ"י החלו לברוח לצד הארי של ורשה ומשם לנסות להגיע ליערות ולהלחם כפרטיזנים, אך בעקבות הלשנה הם מותקפים ע"י הגרמנים. בין ההרוגים היו גם פאוול פרנקל ולאון רודל מנהיגי אצ"י.

אנשי אי"ל אף הם ניסו לפנות לצד הארי אך רבים נספו בבתייהם הבוערים, בתעלות הביוב ובצד הארי.

הגרמנים מכניעים את הגטו הנשרף והחרב שלב אחר שלב, הם מוצאים בונקרים, מפציצים אותם או מציפים אותם. הכל קרס והתפוצץ, החום בגטו הגיע למאות מעלות צלזיוס. האוויר אפוף עשן ותופת ואין אוויר. האש הכריעה את היהודים המסתתרים וכוח ההתנגדות היהודי נחלש מאוד, והגטו אט-אט הפך לעיי חורבות.

ב-8 למאי נחשף הבונקר ברחוב מילא 18 ששימש כמפקדה הגדולה של אי"ל בו הסתתרו עשרות לוחמים ובהם גם מרדכי אנילביץ'. הבונקר פוצץ על יושביו. אנילביץ' נהרג ועוד עשרות, אך סגנו מארק אדלמן ועוד כמה עשרות לוחמים הצליחו לברוח כמה ימים לאחר מכן.

המרד הוכרע והסתיים בתאריך 16 במאי, לאחר ששטרופ פוצץ במו ידיו את בניין בית הכנסת הגדול בורשה והתפאר על כך "שאין עוד רובע יהודי בורשה".

כעשרים אלף יהודים נספו במרד, 6,500 הובלו לטרבלינקה וכעשרים ותשעה אלף הובלו למחנות באזור לובלין, ורובם נספו מאוחר יותר.

לא במקרה בחרו הנאצים להשלים את מלאכת גירוש היהודים מגטו ורשה להשמדה דווקא בליל הסדר, ביום בו הפכנו לעם. באחד מהחגים היהודיים החשובים ביותר המסמלים את הווייתנו ואת כוחו של העם היהודי. גם בשיאי תקופות החושך והשפל של העם היהודי בשואה, הרוח והעוצמה היהודית לא כבו. בניגוד לכל דמיון אפשרי, יהודי גטו ורשה הצליחו להשיב אש ולהלחם בעוז ובגבורה רבה כנגד המפלצות הנאציות. ביום בו הפכנו לעם, בערב בו אנו שרים כל המשפחה יחדיו על היותנו בני חורין ועל כך שבכל דור ודור לא אחד בלבד עומד עלינו לכלותנו והקב"ה מצילנו מידם. למרות התופת שהיהודים הללו חוו, הם נלחמים למען התקווה ולמען המשכיותו של עם הנצח. גם אם הסיכויים כמעט אפסיים לטובתם, העם היהודי מגייס את שארית כוחותיו, מרים את עצמו מהאפר ונלחם. נלחם על הרוח, על העוז והתקווה. ההבנה שאולי הם יהרגו על קידוש ה' ולא יצליחו הם עצמם להשמיד את המפלצת הנאצית, אבל ההתנגדות שלהם תתן תקווה וכוח לשאר היהודים שבלב התופת. המרד הוא סמל לנחישות וגבורה יהודית ולא סתם נקבע יום הזיכרון לשואה ולגבורה דווקא בתאריך כ"ז ניסן, בעקבות קרבתו לתאריך פרוץ המרד.

ובקפיצה של 81 שנים לרגעים אלו ממש. כשנתאסף בליל הסדר הממשמש ובא כל המשפחה יחדיו, נספר את סיפור יציאת מצרים ונזכר בניסים שהיו אז כשגם פרעה רצה לשעבד ולהרוג אותנו והקב"ה הוציא אותנו ממצרים ביד חזקה ובניסים עצומים והפך אותנו לעם. נזכר במורדים שעל מצדה, שגם הם נלחמו בחג הפסח על אותם הערכים. נביט אל שרשרת הדורות של העם היהודי ואל הגבורה היהודית העזה שהתרחשה כנגד כל הסיכויים במרד גטו ורשה בליל הסדר של שנת תש"ג. וכמובן, נישיר מבט אל רגעים אלו ממש, שלמרות האסון שנפל עלינו בשמחת תורה, ושהלחמה עוד כרגע רחוקה מלהסתיים כי עלינו להכות בעוצמה את אויבינו, אך מעבר לזה שהצבא שלנו חזק בצורה יוצאת דופן, את הרוח שלנו אף אחד לא ישבור. את גבורתו של עמנו, התקווה והנצחיות שלנו יהיה קשה עד כדי בלתי אפשרי לנצח.

"והקב"ה מצילנו מידם."

